

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Η θεωρία του B. Russell για τις οριστικές περιγραφές

I. Μερικές πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του Russell. Η θεωρία του Russell για τις οριστικές περιγραφές μάς λέει πώς να παραφράζουμε προτάσεις που περιέχουν τέτοιες περιγραφές χωρίς να χρησιμοποιούμε οριστ. περιγραφές στην παράφραση. Πρόκειται δηλ. για θεωρία που ανάγει (ή προσπαθεί να αναγάγει) τις προτάσεις μιας συγκεκριμένης κατηγορίας σε προτάσεις άλλων κατηγοριών. Η ιδέα είναι ότι μέσω της παράφρασης διευκρινίζονται το περιεχόμενο και τα λογικά γνωρίσματα των προτάσεων της κατηγορίας που ανάγεται. (Θυμηθείτε ότι οριστ. περιγραφές είναι οι φράσεις στον ενικό που εισάγονται με το οριστικό άρθρο, αλλά δεν αποτελούν ονόματα.)

Ο Russell επισημαίνει τις εξής διαφορές μεταξύ των ονομάτων και των οριστικών περιγραφών: Οι οριστ. περιγραφές δεν είναι απλά σύμβολα, ενώ τα ονόματα είναι· δηλ. το όνομα είναι μία λέξη, ή σαν μία λέξη, ενώ η οριστ. περιγραφή αποτελείται από διάφορες λέξεις. Μπορούμε να καταλάβουμε μια οριστ. περιγραφή που ακούμε για πρώτη φορά (εφόσον ξέρουμε τις λέξεις που την αποτελούν), ενώ δεν μπορούμε να καταλάβουμε ένα όνομα που ακούμε για πρώτη φορά. Η οριστ. περιγραφή «ο συγγραφέας του Waverley» και το όνομα «Scott» αναφέρονται στον ίδιο άνθρωπο: είναι απλώς θέμα σύμβασης ότι το όνομα αναφέρεται σ' αυτόν, ενώ δεν είναι απλώς θέμα σύμβασης ότι η περιγραφή αναφέρεται σ' αυτόν (οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι εκείνος έγραψε το Waverley).

II. Να πώς κατά τη θεωρία του Russell μπορούμε να παραφράζουμε τις προτάσεις που περιέχουν οριστ. περιγραφές:

Ας πάρουμε μια πρόταση της μορφής «Το F είναι G», π.χ. «Το ουράνιο σώμα ανάμεσα στον Ερμή και τη Γη είναι πλανήτης». Τέτοιες προτάσεις αποτελούν τυπικά παραδείγματα για την εφαρμογή της θεωρίας. Η οριστ. περιγραφή εδώ είναι η φράση «το ουράνιο σώμα ανάμεσα στον Ερμή και τη Γη», δηλαδή η φράση της μορφής «το F». Μπορούμε να παραφράσουμε την πρότασή μας ως «Τουλάχιστον ένα πράγμα είναι F και το πολύ ένα πράγμα είναι F και καθετί που είναι F είναι G», π.χ. «Τουλάχιστον ένα πράγμα είναι ουράνιο σώμα ανάμεσα στον Ερμή και τη Γη, και το πολύ ένα πράγμα είναι ουράνιο σώμα ανάμεσα στον Ερμή και τη Γη, και καθετί που είναι ουράνιο σώμα ανάμεσα στον Ερμή και τη Γη είναι πλανήτης». Μπορούμε επίσης να την παραφράσουμε ως «Ακριβώς ένα πράγμα είναι F και αυτό είναι G», π.χ. «Ακριβώς ένα πράγμα είναι ουράνιο σώμα ανάμεσα στον Ερμή και τη Γη και αυτό είναι πλανήτης». Ακόμα μπορούμε να την παραφράσουμε ως «Υπάρχει κάτι τέτοιο που: είναι F, τίποτε άλλο εκτός από εκείνο δεν είναι F, και επίσης είναι G», π.χ. «Υπάρχει κάτι τέτοιο που: είναι ουράνιο σώμα ανάμεσα στον Ερμή και τη Γη, τίποτε άλλο εκτός από εκείνο δεν είναι ουράνιο σώμα ανάμεσα στον Ερμή και τη Γη, και επίσης είναι πλανήτης». Το «τίποτε άλλο εκτός από εκείνο δεν είναι F» μπορεί να διατυπωθεί και ως «καθετί που είναι F ταυτίζεται με εκείνο». Τέλος, η αρχική πρόταση μπορεί να αποδοθεί συμβολικά ως εξής: « $(\exists x)[Fx \wedge (\forall y)[Fy \rightarrow y=x] \wedge Gx]$ ». Δοκιμάστε, σαν άσκηση, να δώσετε τις αντίστοιχες παραφράσεις για την πρόταση «Η πρωτεύουσα της Ελλάδας έχει πάνω από τρία εκατομμύρια κατοίκους».

Ας πάρουμε ένα κάπως διαφορετικό παράδειγμα (που δεν έχει ακριβώς τη μορφή «Το F είναι G»), την πρόταση «Πολλοί άνθρωποι θαυμάζουν το συγγραφέα του Waverley». Μπορούμε να την παραφράσουμε ως «Τουλάχιστον ένα πρόσωπο είναι

συγγραφέας του Waverley, και το πολύ ένα πρόσωπο είναι συγγραφέας του Waverley, και καθέναν που είναι συγγραφέας του Waverley τον θαυμάζουν πολλοί άνθρωποι». Επίσης μπορούμε να την παραφράσουμε ως «Ακριβώς ένα πρόσωπο είναι συγγραφέας του Waverley, και αυτόν τον θαυμάζουν πολλοί άνθρωποι». Ακόμα μπορούμε να την παραφράσουμε ως «Υπάρχει κάποιος τέτοιος που: είναι συγγραφέας του Waverley, κανείς άλλος εκτός από εκείνον δεν είναι συγγραφέας του Waverley, και επίσης τον θαυμάζουν πολλοί άνθρωποι».

Μερικές ειδικές περιπτώσεις: Προτάσεις της μορφής «Το F υπάρχει» (π.χ. «Το ουράνιο σώμα ανάμεσα στον Ερμή και τη Γη υπάρχει») παραφράζονται ως «Τουλάχιστον ένα πράγμα είναι F, και το πολύ ένα πράγμα είναι F» (π.χ. «Τουλάχιστον ένα πράγμα είναι ουράνιο σώμα ανάμεσα στον Ερμή και τη Γη, και το πολύ ένα πράγμα είναι ουράνιο σώμα ανάμεσα στον Ερμή και τη Γη») — υπάρχουν και άλλες ισοδύναμες παραφράσεις και η συμβολική απόδοση είναι « $(\exists x)[Fx \wedge (\forall y)[Fy \rightarrow y=x]]$ ». Προτάσεις της μορφής «Το α είναι το F» (όπου «α» είναι όνομα, π.χ. «Η Αφροδίτη είναι το ουράνιο σώμα ανάμεσα στον Ερμή και τη Γη») παραφράζονται ως «Το α είναι F και τίποτε άλλο δεν είναι F» ή με άλλο ισοδύναμο τρόπο.

Βλέπουμε ότι, για κάθε πρόταση που περιέχει οριστ. περιγραφή, η θεωρία του Russell μάς δίνει διάφορες παραφράσεις. Είναι γενικά αποδεκτό πως οι παραφράσεις αυτές είναι ισοδύναμες μεταξύ τους, τουλάχιστον από την άποψη της λογικής. Είναι όμως αμφιλεγόμενο θέμα αν οι παραφράσεις είναι ισοδύναμες με την αρχική πρόταση (όπως ισχυρίζεται η θεωρία). Βλέπουμε επίσης ότι η θεωρία μάς δείχνει πώς να παραφράζουμε μια πρόταση που περιέχει οριστ. περιγραφή: δεν μας δείχνει πώς να παραφράζουμε μια οριστ. περιγραφή μόνη της (ο Russell πίστευε ότι δεν υπάρχει τρόπος να το κάνουμε αυτό).

III. Μερικά επιχειρήματα του Russell υπέρ της θεωρίας του:

(α) Προτάσεις της μορφής «Κάποιο F είναι G» σημαίνουν «Υπάρχει κάτι τέτοιο που: είναι F και είναι G», ενώ η φράση «το F» διαφέρει από την «κάποιο F» απλώς επειδή δηλώνει μοναδικότητα. Άρα προτάσεις της μορφής «Το F είναι G» σημαίνουν «Υπάρχει κάτι τέτοιο που: είναι F, τίποτε άλλο δεν είναι F, και είναι G». Το επιχειρήμα αυτό μου φαίνεται πειστικό.

(β) Η πρόταση «Ο συγγραφέας του Waverley ήταν Σκωτσέζος» συνεπάγεται τις προτάσεις «Τουλάχιστον ένα πρόσωπο έγραψε το Waverley», «Το πολύ ένα πρόσωπο έγραψε το Waverley» και «Καθένας που έγραψε το Waverley ήταν Σκωτσέζος», και οι τρεις αυτές προτάσεις μαζί συνεπάγονται την αρχική. Άρα η αρχική πρόταση σημαίνει ό,τι και η σύζευξή τους.

Το επιχειρήμα αυτό δεν είναι έγκυρο, καθώς γίνεται δυο προτάσεις να συνεπάγονται η μία την άλλη χωρίς να είναι συνώνυμες. Π.χ. η λογική διδάσκει πως μια πρόταση της μορφής «p και q» και η αντίστοιχη πρόταση της μορφής «όχι-[όχι-p ή όχι-q]» συνεπάγονται η μία την άλλη. Δεν είναι όμως συνώνυμες, επειδή η έννοια της άρνησης και η έννοια της διάζευξης δεν βρίσκουν έκφραση στην πρώτη πρόταση (εκτός αν εκφράζονται στο εσωτερικό της p ή της q).

(γ) Πώς γίνεται η πρόταση «Ο βασιλιάς της Γαλλίας το 2022 είναι φαλακρός» να έχει γλωσσική σημασία μολονότι δεν υπάρχει βασιλιάς της Γαλλίας το 2022; Η θεωρία του Russell μάς επιτρέπει να απαντήσουμε στο ερώτημα: γίνεται επειδή οι ρασελιανές

παραφράσεις της πρότασης έχουν γλωσσική σημασία ανεξάρτητα από το αν υπάρχει βασιλιάς της Γαλλίας.

Δεν νομίζω ότι αυτό είναι σπουδαίο προτέρημα της θεωρίας. Μπορούμε να απαντήσουμε στο ερώτημα επικαλούμενοι τη διάκριση του Frege ανάμεσα στο νόημα και την αναφορά. Τη διάκριση τη χρειαζόμαστε ούτως ή άλλως για να εξηγήσουμε πώς γίνεται οριστ. περιγραφές που αναφέρονται στο ίδιο πράγμα να μην είναι συνώνυμες.

(δ) Να ένα πρόβλημα: Η αρχή του αποκλειόμενου μέσου μάς λέει ότι, για κάθε απόφαση **A**, η διάζευξη «**A** ή όχι-**A**» είναι αληθής. Άρα, για κάθε απόφαση **A**, η **A** είναι αληθής ή η όχι-**A** είναι αληθής. Συνεπώς, η απόφαση

(1) Ο βασιλιάς της Γαλλίας το 2022 είναι φαλακρός

ή η

(2) Ο βασιλιάς της Γαλλίας το 2022 δεν είναι φαλακρός

είναι αληθής. Όμως καμιά τους δεν είναι αληθής, αφού δεν υπάρχει βασιλιάς της Γαλλίας στην εποχή μας.

Η ρασελιανή λύση στο πρόβλημα, μεταγραμμένη στη σύγχρονη ορολογία, χρησιμοποιεί την έννοια της *εμβέλειας* (scope) ενός συμβόλου ή μιας άλλης γλωσσικής έκφρασης. Η εμβέλεια είναι το μέρος της πρότασης στο οποίο μπορούμε να θεωρήσουμε ότι εφαρμόζεται το σύμβολο ή η έκφραση. Π.χ. στον τύπο «¬[p ∧ ¬q]», η εμβέλεια του πρώτου «¬» είναι το «[p ∧ ¬q]», ενώ η εμβέλεια του δεύτερου «¬» είναι το «q». Στην πρόταση «Κάποιος άνθρωπος δεν μιλά», η εμβέλεια του «κάποιος άνθρωπος» είναι το «δεν μιλά», ενώ η εμβέλεια του «δεν» είναι το «μιλά». Αντίθετα, στην πρόταση «Δεν ισχύει ότι κάποιος άνθρωπος μιλά» η εμβέλεια του «δεν ισχύει ότι» είναι το «κάποιος άνθρωπος μιλά», ενώ η εμβέλεια του «κάποιος άνθρωπος» είναι το «μιλά». Γι' αυτό οι δυο προτάσεις έχουν διαφορετικό νόημα (η «Δεν ισχύει ότι κάποιος άνθρωπος μιλά» σημαίνει «Δεν υπάρχει άνθρωπος που να μιλά»). Είναι γνωστό ότι υπάρχουν αμφίσημες προτάσεις των οποίων η αμφισημία είναι θέμα εμβέλειας, π.χ. η πρόταση «Όλες οι γάτες δεν αγαπούν το νερό». Αν θεωρήσουμε πως το «δεν» βρίσκεται μέσα στην εμβέλεια του «όλες οι γάτες», τότε η πρόταση σημαίνει «Ισχύει για κάθε γάτα x ότι η x δεν αγαπά το νερό», με άλλα λόγια «Καμιά γάτα δεν αγαπά το νερό». Αν όμως θεωρήσουμε πως το «όλες οι γάτες» βρίσκεται μέσα στην εμβέλεια του «δεν», τότε η πρόταση σημαίνει «Δεν ισχύει ότι, για κάθε γάτα x, η x αγαπά το νερό», με άλλα λόγια «Υπάρχουν γάτες που δεν αγαπούν το νερό». (Τέτοιες αμφίσημες προτάσεις καλό είναι να τις αποφεύγουμε.)

Να τώρα η ρασελιανή λύση στο πρόβλημα με την αρχή του αποκλειόμενου μέσου: Η (2) είναι αμφίσημη και η αμφισημία είναι θέμα εμβέλειας. Κατά τη μία σημασία της (2), το «δεν» βρίσκεται μέσα στην εμβέλεια της οριστ. περιγραφής (του «ο βασιλιάς της Γαλλίας το 2022») και η πρόταση μπορεί να παραφραστεί ως «Υπάρχει κάποιος τέτοιος που: (i) είναι βασιλιάς της Γαλλίας το 2022, (ii) κανείς άλλος δεν είναι βασιλιάς της Γαλλίας το 2022, και (iii) δεν είναι φαλακρός». Όπως δείχνει η παράφραση, η (2) με αυτή τη σημασία είναι ψευδής, αφού δεν υπάρχει καν βασιλιάς της Γαλλίας το 2022. Δεν αποτελεί όμως πρόβλημα για την αρχή του αποκλειόμενου μέσου που ούτε η (2) με αυτή τη σημασία ούτε η (1) είναι αληθής. Γιατί με αυτή τη σημασία η (2) δεν έχει τη μορφή «όχι-(1)». Κατά την άλλη σημασία της (2), η οριστ. περιγραφή βρίσκεται μέσα στην εμβέλεια του «δεν» και η πρόταση μπορεί να παραφραστεί ως «Δεν υπάρχει κάποιος τέτοιος που: (i) είναι βασιλιάς της Γαλλίας το 2022, (ii) κανείς άλλος δεν είναι βασιλιάς της Γαλλίας το 2022, και (iii) είναι φαλακρός». Με αυτή τη σημασία η (2) έχει τη μορφή «όχι-(1)» και, όπως δείχνει η παράφραση, είναι αληθής, ακριβώς επειδή δεν υπάρχει βασιλιάς της Γαλλίας το 2022. Έτσι, έχουμε ό,τι ακριβώς περιμέναμε βάσει της αρχής του αποκλειόμενου μέσου: η μια

από τις προτάσεις (1) και «όχι-(1)» είναι αληθής.

Νομίζω πως είναι σημαντικό προτέρημα της θεωρίας του Russell ότι συμβάλλει σε λύση του προβλήματος.

Στη συνέχεια θα δούμε τριών ειδών αντιρρήσεις στη θεωρία του Russell για τις οριστ. περιγραφές. Πρόκειται για τις αντιρρήσεις του P. Strawson, την αντίρρηση που πρόβαλε ο K. Donnellan βασισμένος σε μια διάκριση που έκανε ανάμεσα σε διαφορετικές χρήσεις των οριστ. περιγραφών, και την αντίρρηση που έχει να κάνει με τις λεγόμενες μη πλήρεις περιγραφές.

IV. Μια συνέπεια της θεωρίας του Russell με την οποία ο Strawson διαφώνησε είναι ότι προτάσεις όπως η (1) είναι ψευδείς. Κατά το Strawson προτάσεις της μορφής «Το F είναι G» όπου η περιγραφή «το F» δεν έχει αναφορά δεν είναι ούτε αληθείς ούτε ψευδείς. Ο Strawson είχε γενικούς λόγους ενάντια στο να αποκαλούμε οποιαδήποτε πρόταση αληθή ή ψευδή, αλλά και ειδικούς λόγους, οι οποίοι αφορούν τις προτάσεις που περιέχουν κενές περιγραφές.

Οι γενικοί λόγοι: Ας πάρουμε την πρόταση «Ο βασιλιάς της Γαλλίας είναι σοφός». Όσοι την εξέφεραν (δηλ. την ξεστόμιζαν ή την έγραφαν) στο τέλος του 17ου αιώνα έλεγαν κάτι αληθές (ας πούμε). Όσοι την εξέφεραν στα μέσα του 18ου αιώνα (οπότε ο βασιλιάς ήταν άλλος) έλεγαν κάτι ψευδές. Άρα δεν έχει νόημα να χαρακτηρίζουμε ως αληθή ή ως ψευδή μια πρόταση· έχει νόημα να χαρακτηρίζουμε έτσι τους διάφορους ισχυρισμούς που προβάλλουν οι ομιλητές όταν χρησιμοποιούν την πρόταση σε διάφορες περιστάσεις.

Νομίζω ότι ο Strawson υπερβάλλει. Υπάρχουν προτάσεις (π.χ. «Βρέχει σήμερα») που από μόνες τους δεν εκφράζουν κανένα προτασιακό περιεχόμενο, αλλά όταν χρησιμοποιούνται σε κάποιο πλαίσιο (context, π.χ. μια κάποια μέρα) τότε, χάρη και στη συμβολή του πλαισίου, εκφράζεται ένα προτασιακό περιεχόμενο. Μια τέτοια πρόταση η ίδια (κατ' αφαίρεση από οποιοδήποτε πλαίσιο) δεν είναι ούτε αληθής ούτε ψευδής. Η παραδοχή της ύπαρξης τέτοιων προτάσεων είναι συμβατή με τη θεωρία του Russell. Υπάρχουν όμως και προτάσεις (π.χ. «Κάθε άνθρωπος έχει την ικανότητα της σκέψης») που από μόνες τους εκφράζουν προτασιακό περιεχόμενο και γι' αυτό έχει νόημα να τις χαρακτηρίζουμε ως αληθείς ή ως ψευδείς.

Οι ειδικοί λόγοι: Ο Strawson επικαλείται τις προθεωρητικές μας διαισθήσεις. Αν κάποιος μάς πει «Ο μεγαλύτερος πρώτος αριθμός είναι μονός», δεν θα αποκριθούμε «Αυτό είναι ψευδές». Ακόμα κι αν ρωτήσει «Είναι αυτό που είπα αληθές ή ψευδές;» θα απαντήσουμε ότι, αφού δεν υπάρχει μεγαλύτερος πρώτος αριθμός, το ερώτημα δεν ανακύπτει. (Το παράδειγμα είναι δικό μου.)

Όμως, αντίθετα απ' ό,τι πίστευε ο Strawson, οι προθεωρητικές διαισθήσεις των ομιλητών είναι διχασμένες: μερικών συμφωνούν με την άποψή του, ενώ άλλων συμφωνούν με την άποψη ότι προτάσεις όπως η

(3) Ο μεγαλύτερος πρώτος αριθμός είναι μονός
είναι ψευδείς.

Να πώς θα επιχειρηματολογούσα εγώ ενάντια στο Strawson: Όπως θα δεχόταν κι εκείνος, η (3) δεν είναι αληθής. Όμως, αν ο μεγαλύτερος πρώτος αριθμός είναι μονός, τότε η (3) είναι αληθής. (Αυτό προκύπτει από τη γενική αρχή

Η πρόταση «p» είναι αληθής αν και μόνο αν p.

Η αρχή αυτή χαρακτηρίζει την έννοια της αλήθειας.) Άρα δεν συμβαίνει να είναι ο μεγαλύτερος πρώτος αριθμός μονός. (Εδώ ο συλλογισμός μου είχε τη μορφή «Όχι-B· όμως αν A τότε B. Άρα όχι-A».) Συνεπώς, είναι ψευδές ότι ο μεγαλύτερος πρώτος

αριθμός είναι μονός. Επομένως, η (3) είναι μια ψευδής πρόταση.

Υποθέτω ότι, αν κάποιος ήθελε να υποστηρίξει το Strawson ενάντια στο επιχείρημα, θα απέρριπτε το βήμα από το

Δεν συμβαίνει να είναι ο μεγαλύτερος πρώτος αριθμός μονός

στο

Είναι ψευδές ότι ο μεγαλύτερος πρώτος αριθμός είναι μονός.

Αν όμως κανείς απορρίψει τέτοιες συναγωγές, δηλ. συναγωγές από το «Όχι-**A**» στο «Είναι ψευδές ότι **A**», δεν είναι πια σαφές τι εννοεί με τον όρο «ψευδές».

V. Μια άλλη συνέπεια της θεωρίας του Russell με την οποία ο Strawson διαφώνησε είναι ότι π.χ. η πρόταση «Ο συγγραφέας του Waverley είναι Σκωτσέζος» κατεπάγεται (entails) την πρόταση «Υπάρχει τουλάχιστον ένας συγγραφέας του Waverley». (Το **A** κατεπάγεται το **B** εάνν το **B** έπεται από το **A**.) Κατά το Strawson, η πρώτη πρόταση υποδηλώνει τη δεύτερη και η υποδήλωση αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι, αν κάποιος πει «Ο συγγραφέας του Waverley είναι Σκωτσέζος», κατά πάσα πιθανότητα πιστεύει ότι υπάρχει τουλάχιστον ένας συγγραφέας του Waverley· δεν έχουμε όμως κατεπαγωγή, επειδή η πρόταση «Δεν υπάρχει κανένας συγγραφέας του Waverley» δεν αντιφάσκει με την «Ο συγγραφέας του Waverley είναι Σκωτσέζος».

Ο τρόπος που χρησιμοποιεί εδώ τις έννοιες ο Strawson είναι πολύ προβληματικός. Όταν λέμε ότι το **A** κατεπάγεται το **B**, ή το **B** έπεται από το **A**, αυτό που εννοούμε κατά κανόνα είναι πως το επιχείρημα από το **A** στο **B** είναι έγκυρο. Κι αυτό συμβαίνει αν η σύζευξη του **A** με την άρνηση του **B** παρουσιάζει μια κατάσταση αδύνατη (λογικά, εννοιολογικά αδύνατη). Η σύζευξη «Ο συγγραφέας του Waverley είναι Σκωτσέζος, και δεν υπάρχει κανένας συγγραφέας του Waverley» παρουσιάζει μιαν αδύνατη κατάσταση, μολονότι δεν είναι αντίφαση με την αυστηρή έννοια του όρου (δηλ. δεν έχει τη μορφή «p και όχι-p»).

VI. Ο Donnellan διέκρινε ανάμεσα στην προσδιοριστική και την αναφορική χρήση των οριστ. περιγραφών.

Παραδείγματα: Βρίσκω το πτώμα του Smith. Βλέποντας την κατάσταση του σώματος αναφωνώ «Ο δολοφόνος του Smith είναι παράφρων». Η χρήση είναι προσδιοριστική (attributive). Αργότερα, ο Jones δικάζεται για το φόνο και πιστεύεις πως είναι ένοχος. Στο εδώλιο φέρεται πολύ περίεργα. Νεύοντας προς την κατεύθυνσή του, λες «Ο δολοφόνος του Smith είναι παράφρων». Η χρήση είναι αναφορική (referential).

Γενικά: Όταν εκφέρουμε μια πρόταση που έχει π.χ. τη μορφή «Το F είναι G», η χρήση της οριστ. περιγραφής είναι προσδιοριστική αν εννοούμε «Το F, όποιο είναι αυτό, είναι G». Η χρήση της οριστ. περιγραφής είναι αναφορική αν έχουμε κάποιο συγκεκριμένο πράγμα στο νου μας και εννοούμε ότι αυτό το πράγμα είναι G. Έτσι, το αν η χρήση είναι προσδιοριστική ή αναφορική εξαρτάται από το τι θέλει να πει ο ομιλητής.

Η διάκριση μπορεί να γίνει και σε ερωτηματικές προτάσεις, προτάσεις σε προστακτική κλπ. Επίσης, στην προσδιοριστική χρήση συχνά δεν υπάρχει συγκεκριμένο πράγμα (ή πρόσωπο) στο οποίο ο ομιλητής πιστεύει ότι αναφέρεται η περιγραφή· μερικές φορές όμως υπάρχει αλλά η χρήση είναι πάλι προσδιοριστική (γιατί π.χ. ο ομιλητής δεν το έχει στο νου του κατά τη χρήση).

VII. Μερικές διαφορές που επεσήμανε ο Donnellan μεταξύ των δύο χρήσεων:

(α) Ας υποθέσουμε ότι ο Smith δεν δολοφονήθηκε, αλλά αυτοκτόνησε. Τότε, αν πούμε «Ο δολοφόνος του Smith είναι παράφρων» και η χρήση της περιγραφής είναι

προσδιοριστική, δεν υπάρχει κάποιος στον οποίο αποδίδουμε παραφροσύνη· αν εκφέρουμε την ίδια πρόταση και χρησιμοποιούμε την περιγραφή αναφορικά για να μιλήσουμε για τον Jones, αποδίδουμε παραφροσύνη σε αυτόν.

(β) Όταν λέμε «Ο δολοφόνος του Smith είναι παράφρων» και η χρήση είναι αναφορική, η περιγραφή είναι απλά ένα μέσο για να επιστήσουμε την προσοχή των ακροατών σε κάποιο συγκεκριμένο πρόσωπο· θα μπορούσαμε για τον ίδιο σκοπό να χρησιμοποιήσουμε όνομα ή αλλιώςτική περιγραφή. Όταν όμως σε μια δηλωτική πρόταση χρησιμοποιούμε μια οριστ. περιγραφή προσδιοριστικά, η περιγραφή είναι ουσιώδης για την πληροφορία που εκφράζουμε με την πρόταση· αν αντικαταστήσουμε την περιγραφή με μια περιγραφή (ή, γενικότερα, μια γλωσσική έκφραση) που δεν είναι συνώνυμη, δεν θα εκφράζουμε πια την ίδια πληροφορία.

(γ) Όταν λέμε «Ο δολοφόνος του Smith είναι παράφρων», υποδηλώνουμε ότι υπάρχει κάποιος που είναι ο δολοφόνος του Smith. Αν η χρήση είναι προσδιοριστική, η υποδήλωση πηγάζει από το γεγονός ότι, για να είναι ο λόγος μας αληθής, πρέπει να υπάρχει τέτοιο πρόσωπο. Αν η χρήση είναι αναφορική, η υποδήλωση πηγάζει από μια πιο συγκεκριμένη υποδήλωση: υποδηλώνουμε για ένα συγκεκριμένο πρόσωπο πως εκείνο είναι ο δολοφόνος του Smith.

VIII. Ο Donnellan βασίστηκε στη διάκριση για να επιχειρηματολογήσει εναντίον της θεωρίας του Russell για τις οριστ. περιγραφές. Κατά τον Donnellan, η θεωρία ίσως ισχύει για την προσδιοριστική χρήση, αλλά δεν ισχύει για την αναφορική. Σύμφωνα με την άποψή του, όταν λέμε «Ο δολοφόνος του Smith είναι παράφρων» και χρησιμοποιούμε την περιγραφή αναφορικά για να μιλήσουμε για τον Jones, ο λόγος μας είναι αληθής εάν ο Jones είναι παράφρων — ακόμα κι αν ο δολοφόνος είναι άλλος ή ακόμα κι αν ο Smith δεν δολοφονήθηκε. Κατά το Russell, αν μιν δεν υπάρχει ακριβώς ένας δολοφόνος, η πρόταση είναι ψευδής, και αν υπάρχει τέτοιο πρόσωπο, η αληθοτιμή της εξαρτάται από αυτό.

IX. Οι δύο χρήσεις υπάρχουν και ο Russell δεν ασχολήθηκε με την αναφορική χρήση, ούτε φαίνεται να είχε αντιληφθεί την ύπαρξή της. Ωστόσο η άποψη ότι η ρασελιανή θεωρία δεν εφαρμόζεται στην αναφορική χρήση είναι πολύ αμφίβολη. Ο S. Kripke υπερασπίστηκε τη θεωρία απέναντι σε αυτή την αντίρρηση.

Βασισμένος στο έργο του Grice, παρατήρησε πως, όταν κάποιος εκφέρει μια πρόταση, μπορούμε να διακρίνουμε ανάμεσα σε αυτό που εννοεί ο ομιλητής και σε αυτό που σημαίνουν τα λόγια του σύμφωνα με τις συμβάσεις και τους κανόνες της γλώσσας την οποία χρησιμοποιεί. Τα δύο δεν ταυτίζονται πάντα. Παράλληλα, όταν κάποιος εκφέρει ένα όνομα ή μια οριστ. περιγραφή, μπορούμε να διακρίνουμε ανάμεσα στο πράγμα στο οποίο αναφέρεται ο ομιλητής (αναφορά του ομιλητή) και σε αυτό στο οποίο αναφέρεται το όνομα ή η περιγραφή σύμφωνα με τις συμβάσεις και τους κανόνες της γλώσσας (σημασιολογική αναφορά). Μερικές φορές αυτά τα δυο διαφέρουν.

Παράδειγμα: Δυο φίλοι βλέπουν κάποιον μακριά στον ορίζοντα και, προσπαθώντας να καταλάβουν τι κάνει εκεί, συζητούν για τις κινήσεις του. Χρησιμοποιούν το όνομα «Jones» νομίζοντας λανθασμένα ότι πρόκειται για τον Jones. Αυτό που τους ενδιαφέρει όμως δεν είναι ποιος βρίσκεται εκεί, αλλά τι κάνει. Τότε, η αναφορά του ομιλητή είναι ο άνθρωπος στον ορίζοντα, αλλά η σημασιολογική αναφορά είναι ο Jones. Όταν λένε «Ο Jones σκάβει», άλλο εννοούν αυτοί (ότι εκείνος ο άνθρωπος σκάβει) και άλλο σημαίνουν τα λόγια τους (ότι ο Jones σκάβει).

Ο Kripke πρότεινε την εξής θεώρηση των δύο χρήσεων που διέκρινε ο Donnellan:

Όταν λέμε «Ο δολοφόνος του Smith είναι παράφρων» και η χρήση είναι προσδιοριστική, αυτό που εννοούμε ταυτίζεται με αυτό που σημαίνουν τα λόγια μας, και το συλλαμβάνει η ρασελιανή θεωρία. Όταν λέμε «Ο δολοφόνος του Smith είναι παράφρων» και χρησιμοποιούμε την περιγραφή αναφορικά για να μιλήσουμε για τον Jones, αυτό που εννοούμε διαφέρει από αυτό που σημαίνουν τα λόγια μας. Εννοούμε πως εκείνο το πρόσωπο (ο Jones) είναι παράφρων, ενώ τα λόγια μας σημαίνουν ό,τι θα σήμαιναν και αν η χρήση ήταν προσδιοριστική, ότι δηλ. ο δολοφόνος του Smith, όποιος είναι αυτός, είναι παράφρων. Η ρασελιανή θεωρία δεν εφαρμόζεται μεν σε αυτό που εννοούμε, αλλά εφαρμόζεται σε αυτό που σημαίνουν τα λόγια μας. (Στην περίπτωση της αναφορικής χρήσης, αν ο Jones δεν είναι ο δολοφόνος του Smith, τότε η αναφορά του ομιλητή διαφέρει από τη σημασιολογική αναφορά. Αν ο Jones είναι ο δολοφόνος του Smith, τότε η αναφορά του ομιλητή ταυτίζεται με τη σημασιολογική αναφορά, αλλά και πάλι αυτό που εννοούμε διαφέρει από αυτό που σημαίνουν τα λόγια μας.)

Σε αντίθεση με τον Kripke, κάποιος θα μπορούσε να θεωρήσει ότι οι οριστ. περιγραφές είναι αμφίσημες (δηλ. έχουν δύο σημασίες σύμφωνα με τις συμβάσεις και τους κανόνες της γλώσσας) και οι δύο χρήσεις αντιστοιχούν στις δύο σημασίες. (Δεν είναι σαφές αν αυτό πίστευε ο Donnellan.) Απέναντι σε αυτή τη θεώρηση ο Kripke υποστήριξε ότι η άποψή του έχει μεθοδολογικά πλεονεκτήματα: είναι πιο οικονομική, γιατί δεν υποθέτει πως οι οριστ. περιγραφές έχουν δύο σημασίες· τις εννοιολογικές διακρίσεις στις οποίες βασίζεται τις χρειαζόμαστε ούτως ή άλλως για περιπτώσεις όπως αυτή του ανθρώπου στον ορίζοντα· και η περίπτωση αυτή είναι τόσο όμοια με την αναφορική χρήση των οριστ. περιγραφών που πρέπει τα δυο φαινόμενα να τα αντιμετωπίσουμε με παρόμοιο τρόπο (και αυτό κάνει ο Kripke).

Χ. Συμβαίνει πολύ συχνά να προβάλλει κάποιος έναν ισχυρισμό της μορφής «Το F είναι G» χωρίς να υποδηλώνει ότι υπάρχει μόνο ένα F στον κόσμο. Όταν συμβαίνει αυτό, λέμε ότι η οριστ. περιγραφή, «το F», δεν είναι πλήρης. Παράδειγμα: Μπαίνοντας μια μέρα σε μια πανεπιστημιακή αίθουσα, τη βρίσκω φρεσκοβαμμένη. Βλέποντας πόσο καλό είναι το βάψιμο, λέω «Ο μπογιατζής έκανε καλή δουλειά».

Σύμφωνα με μιαν αντίρρηση στη θεωρία του Russell, η θεωρία δεν ισχύει για τις μη πλήρεις οριστ. περιγραφές, αφού προβλέπει μια συνεπαγωγή (ότι υπάρχει μόνο ένα F) η οποία στην πραγματικότητα δεν υφίσταται.

Αν θέλουμε να υπερασπιστούμε τη θεωρία, μπορούμε να απαντήσουμε ότι ισχύει και για τις περιγραφές που δεν είναι πλήρεις. Υπάρχουν τουλάχιστον τρεις τρόποι να το υποστηρίξουμε αυτό:

(α) Μπορούμε να θεωρήσουμε πως, όταν είπα «Ο μπογιατζής έκανε καλή δουλειά», αυτό που εννοούσα ήταν άλλο από αυτό που σήμαιναν τα λόγια μου. Εννοούσα ότι ο μπογιατζής που έβαψε το συγκεκριμένο δωμάτιο έκανε καλή δουλειά. Τα λόγια μου σήμαιναν ότι ο μόνος μπογιατζής στον κόσμο έκανε καλή δουλειά. Η θεωρία του Russell ισχύει και για αυτό που εννοούσα και για αυτό που σήμαιναν τα λόγια μου: οι ρασελιανές παραφράσεις για το πρώτο είναι (ας πούμε) αληθείς, ενώ οι ρασελιανές παραφράσεις για το δεύτερο είναι ψευδείς.

Νομίζω ότι η άποψη αυτή για τις μη πλήρεις περιγραφές είναι προβληματική. Σύμφωνα με αυτή, όταν εξέφερα την πρόταση «Ο μπογιατζής έκανε καλή δουλειά», ειπώθηκε κάτι (ότι ο μόνος μπογιατζής στον κόσμο έκανε καλή δουλειά) που βρίσκεται πολύ μακριά από την αλήθεια. Τότε, πώς γίνεται ούτε ο ομιλητής ούτε οι ακροατές να αντιλαμβάνονται προθεωρητικά ότι κάτι ανακριβές έχει ειπωθεί;

(β) Εναλλακτικά, μπορούμε να θεωρήσουμε πως, όταν είπα «Ο μπογιατζής έκανε καλή δουλειά», ο λόγος μου ήταν *ελλειπτικός*. Υπήρχε δηλαδή μια φράση («που έβαψε αυτό το δωμάτιο») η οποία δεν εκφωνήθηκε, αλλά αποτελούσε συντακτικό όρο του λόγου μου. (Ελλειπτική είναι π.χ. η πρόταση «Ο Πέτρος αγαπά τη Μαίρη όσο ο Γιώργος την Ιωάννα» — παραλείπεται το δεύτερο «αγαπά»). Έτσι, ο λόγος μου σήμαινε πως ο μπογιατζής που έβαψε εκείνο το δωμάτιο έκανε καλή δουλειά. (Και αυτό εννοούσα επίσης.) Για να βρούμε μian ακριβή ρασελιανή παράφραση, πρέπει πρώτα να αποκαταστήσουμε τη φράση που δεν εκφωνήθηκε.

Η άποψη αυτή για τις μη πλήρεις περιγραφές παρουσιάζει ένα πρόβλημα. Συχνά υπάρχουν πολλές εναλλακτικές φράσεις που θα συμπλήρωναν εξίσου καλά τα λόγια του ομιλητή· οι φράσεις αυτές συνιστούν διάφορους τρόπους προσδιορισμού του ίδιου αντικειμένου. Το γεγονός ότι καμιά δεν αποτελεί καλύτερο συμπλήρωμα από τις άλλες μοιάζει να δείχνει ότι καμιά τους δεν είναι συντακτικός όρος που παραλείπεται.

(γ) Μπορούμε να καταφύγουμε στην έννοια του *πεδίου του λόγου* (domain of discourse). Όταν μιλάμε, το πεδίο του λόγου αποτελείται από τα πρόσωπα και τα πράγματα που σχετίζονται με το θέμα της ομιλίας μας. Π.χ. αν συζητάμε για ένα πάρτι και πω «Όλοι πέρασαν υπέροχα», το πεδίο του λόγου περιλαμβάνει όσους ήταν στο πάρτι και όχι όλους τους ανθρώπους.

Όταν είπα «Ο μπογιατζής έκανε καλή δουλειά», το πεδίο του λόγου, Π, αποτελούνταν από τα πρόσωπα και τα πράγματα που εμπλέκονταν στο βάψιμο. Κατά μίαν άποψη, τα λόγια μου σήμαιναν ότι ο μπογιατζής που περιλαμβάνεται στο Π έκανε καλή δουλειά· και για να εφαρμόσουμε τη θεωρία του Russell, πρέπει να θεωρήσουμε ότι οι ρασελιανές παραφράσεις εκφέρονται στο πλαίσιο του ίδιου πεδίου του λόγου (οπότε δεν συνεπάγονται ότι υπάρχει ακριβώς ένας μπογιατζής στον κόσμο, αλλά ότι υπάρχει ακριβώς ένας στο Π).

Στο παράδειγμα του μπογιατζή η χρήση της οριστ. περιγραφής είναι προσδιοριστική. Οι περισσότερες όμως περιπτώσεις μη πλήρων περιγραφών είναι και περιπτώσεις αναφορικής χρήσης. Πώς μπορεί (αν μπορεί) να υποστηριχθεί η θεωρία του Russell σε τέτοια παραδείγματα;

Βιβλιογραφία

- M. Sainsbury. «Philosophical Logic». Στο *Philosophy: A Guide through the Subject*, τόμος 1, εκδ. A. C. Grayling (Οξφόρδη: Oxford University Press, 1995). Σελίδες 77-86. Το κείμενο αυτό είναι εισαγωγικό και γραμμένο για φοιτητές.
- B. Russell. *Introduction to Mathematical Philosophy*. Λονδίνο: Allen & Unwin, 1919. Κεφ. 16. Επίσης, υπό τον τίτλο «Descriptions», στο *Meaning and Reference*, εκδ. A. W. Moore (Οξφόρδη: Oxford University Press, 1993).
- P. F. Strawson. «On Referring». *Mind* 59 (1950). Επίσης στο *Meaning and Reference*, εκδ. Moore.
- K. Donnellan. «Reference and Definite Descriptions». *Philosophical Review* 75 (1966). Ελληνική μετάφραση: «Αναφορά και οριστικές περιγραφές», *Δευκαλίων* 19 (2001).
- S. Kripke. «Speaker's Reference and Semantic Reference». Στο *Midwest Studies in*

Philosophy, 2: Studies in the Philosophy of Language, αναθεωρ. εκδ.
(Μιννεάπολη, 1979).

R. Larson και G. Segal. *Knowledge of Meaning: An Introduction to Semantic Theory*.
Cambridge, Mass.: MIT Press, 1995. Ενότητα 9.1.3.